

Tiszajárás

XVI.

LELKI BÖGRÉK

A szép cigánylányok óvodás pukkedlit vágtak előttem búcsúzóul, míg öreg-
urasan üldögéltem az avított albréti fotelben, s szó nélkül távoztak, suttogtak kicsit
Zolival az előszobában, aztán magunkra maradtunk.

Vártam, hogy rámreccsent a fiú, amiért szépek indult játékát elrontottam. Vár-
tam, kioszt, hogy hej, cimborám, cimborám, a dézsás olaj nyomja bele azt a ménkü
hosszú faszekelet a legmélyebb vizesárokba, de régen is nem találkoztunk, és de
sokáig is nem találkozunk majd újfent! Mert inaskorunkban úgy ment az aranyos-
kodás, ahogy a zölddisznó meséje. Sehol se volt vége.

Nem szólt. Pedig vártam, hogy most kitör belőle a hat elemi. Ahogy inas-
korunkban olykor a dűtő-borító, világra haragvó gyűlöletünkben lötytyent ki csor-
dulásig megtellett lelkünk, pohara. Olyankor törtünk, zúztunk. Haragtól vakított
csatorázásokba csaptunk.

A lélok bögre, mását tanították az inasiskolában, olyan az, mint a leideni
palack. Addig lehet ebonit rúddal belerakosgatni a dörzsáramot, amíg megtelik.
Akkor aztán a villámok cikáznak ki belőle. Minél nagyobb a befogadó bögre, annál
nagyobb szikrázik. A levegő porát is megpörzsöli.

Néha úgy véltük új csizmaszagú, máskor ózonnak, ha kérdezte az inasokat
okító fizikus. Ám akadt a kuksi fejűek között olyan is, aki egyenesen biliárddákó-
szagúnak vélelmezte a palackból kivágódó villámok nyomát.

— De hát az anyja bajuszát neki! — mondta a fizikus, s százszor megtöltöttük
a leideni palackot.

Akkor még afféle nyitott párhuzamok megtételére nem volt elég csuklóspánt az
eszünk ajtójára szerelve, hogy fölismerjük: az embert is feltöltik az élet dörzs-
áramai. A kisülések rontó cselekvésekre csábítanak.

Mesterem ritkán csördített nyakon bennünket. Azt se tűrte, hogy a segéd urak
ütlegeljenek. Azért a csöndes fojtogatás járta. Egy ízben, keresztajtót csapoztunk,
Mangár tolta a fűrészt, én meg fél milliméteres pontossággal követve a rajzot, húz-
tam. A fűrészfűrésze kerete a jobb hónom alatt járt el százszor, ezerszer egy nap
alatt. Váratlanul a félúton levő szerszám mellkosáron ütött, ami egy lórúgással
fölrét. Nézek Mangárnak abba a kocsányon lógó, vérekes szemébe. Mi baja?

Mert a mester jelenlétében sziszegni, fűtyülni, dalolni, jajgatni, kérdezősködni,
adtátni-teremtétni nem volt nekünk szabad. Nézem Mangárnak a cserepes szája
szélét. Ült már rajta vastagon a finomlebegésű fűrészpör. De néma a pasi.

Amikor enyvezzük össze az ajtót, a hársfaháncs ecsettel fejcsumán csap, a
fülem mögött is csurog a dögbőrből főzött folyadék. A legyek egész nap búcsút
jártak rajtam. Nem szaladhattam el megmosdani. Reggel van annak ideje. Úgy
szárad bele sörényembe, ahogy csűrűs disznók sörtéjébe a sárkolonc. És azt a víz
se oldja később. s ahogy nő a hajam, úgy húzza egyik gubanc a másikat. Majd
letépi koponyámról a bőrt, és minden percben emlékeztet bajom okozójára.

Estére kelvén a kovácsinas haveromnak is épp teli a lelki bögréje. Nem ereszt-
tették el faluja búcsújára. Füstölög, ő felgyújtja a házat. Mert ha a búcsúból el-
marad, Balla Marist Peregi Peti vezető karszügyön a bálba. Annak gondolatától az
álom is kiveszett a szeméből. Nem alszik már hetek óta.

— Nem mestered házára kell itt a vörös kakast fölrepíteni, hanem az egész világra! — szurkoltunk neki. És tudtuk, hogy akkora gyufánk nincsen. Inkább ki kéne eszelni valami olyan nagy lábat, hogy egy rúgással farcsumán billenthessük azokat, akik ok nélkül töltik rajtunk, máshol szerzett bajaik miatt, a bosszújukat.

De se akkora gyufa, se akkora láb, így aztán magad uram...

Akkor jön Hoffman Jóska koma, cukrász pasi, neki is teli a lelke fagyaltos fazeka panasszal, hogy az öreg segéd mézeskalácmasszát dűtött az új cipőjébe. Most nem bírja a lábára húzni. A drága lőzsevrő cipőt, a nyikorgócsat!

Volt hát törleszteni valója majdnem minden napra a kebelbéli tizenkét inasoknak. Csajholtak, akár valami feldühösített rablóbanda, nekimenni a vakvilágnak, elégtételt venni a szidalmakért, az oktalan pofonokért, ütésekért. Hát mért szorulunk mi örökkön örökké? Mert inasok vagyunk?

És a velünk rosszul bánókat egyénileg hogy foghatjuk fölön? Nem nyúzhatjuk, ahogy kedvünk tartaná, nem ölhetjük, nem verhetjük. Ha tesszük, rögvest visszafordulnak ránk az ütlegek. Titokban beleköpünk a gyűlölt segéd levesébe, amikor náluk hamarabb jutunk a mesterasztalhoz és az asszonyság elfordul. De hát ezek csak alkalmi, csöndes aranyoskodások, ahhoz a sistergősen istennyilás kíváncsalmához, amivel nekünk vissza kell fizetnünk. Ölsük rá a nyelvünket háta mögött a kínzónak. Annyit se ér kielégülésért lihegő bosszúvágyunknak, mint halottnak a csók.

Tizenkét inas tizenkét utcát vállal egy éj leple alatt, hogy minden kiskapu kilincset megkeni kátránnyal. Ne, világ, pofon!

Másnap este már svarumléniában állunk Fehér csendörtizedes előtt. Nem tudta ránk bizonyítani a bűnt, fejenként két békebeli fülessel bocsátott bennünket nyugovóra. Miránk huszonnégy óra alatt vissza tudott találni a pofon.

Egy vaksi haragomban, mi volt az eredője, hazudnék ha ma tudnám, belerúgtam a láb alatt hízelkedő Csibi kutyába. Az nyüzszítve kiszaladt, futtában belekapott az alvó macskába. Az ijedtében felugrott az asszonyság hátára, aki magára dűtötte a forralt tejet. Kiáltására a mester a segítségére sietett. Amikor visszajött, adott két egyforma pofont. A kör be is zárult. Így gyúlt leideni palackomban a dörzsáram tovább.

És Zolinak inaskori kezevonásaira, esze-szavajárására is jól emlékszem még.

Képes volt túrni, hogy a bajkalappal akár százat is odasajnáljanak neki, míg ő egyszer visszaköszönt a löccsel, de annak szaga vágódott elő.

Egyszer kifűrészelte az uradalmi nagymagtár fagarádcának lépcsőfokait, hogy amikor este az intézőpalánta surran a summáslányokhoz, a pokolban találja magát. Irigységből tette, miből, már nem tudom. Máskor, valamiért egy jobb gazdára gyuladt föl a haragja, miközben épp befejezték büszke kerítéskapuzatát, az utcára nézőt. Szörnyen feszített a gazda, nem győzte nyitni és csukni. Hanem másnap, ahogy nyitná, darabokra hullik a kapu, mint az a bronzsától megszabadított boroshordó dongázata.

Teli tudott ám szaladni Zolinál is a bögre. Most is hallom surrogását. Ahogy húzza le magáról a műanyag pulóvert, szikrája pattog dörzsáramának. Várom szavát, a recseneteket.

Ahelyett komótosan rágyújt, nyakánál fogva hozza a konyakos üveget, mellém telepszik, hangosan gondolkodik.

— Azért bámullak. Biztosan nincs kevesebb bajod, mint nekem, s nézd, fájdalomcsillapítókon élek. Egy-egy ilyen éjszakai ruccanat is az nekem. Tudom, az igazi bajt, a baj okát, meg nem szünteti, de zsongít.

Sokat vagyok magamban, tapogatózom belülről. Rosszul építettem föl életemet? Ássam ki a fundamentumát is? De hát akkor egész lényemet fölszámolom. Nem vagyok misztikus, a bibliai ácsinast nem kopírozhatom. Nekem most, a mai viszonyok között kellene magamat beletalálnom a kor adottságaiba.

Mindenki az első ős mozdulatait, szokásait hurcolja magában, de apámul sem élhetem világomat. Nemcsak tanultságom, szemléletem gátolja. De a világ is messzi elszaladt attól a kortól, amiben ők gyökeresek voltak. Okkal vagy ok nélkül elverte

a feleségét, ha teli szaladt keserű levekkel a lelki bögréje. Aztán megbékéltek. Szegény ember éjszaka az ágyban megbékélt akkor is, ha egész nap bőrt hasogattak egymás hátából. Manapság ez lehetetlen. A társadalom olyan magas igényboglyákat rakott, gyalog föl se éred.

Nem élhetek apám módjára más tekintetben sem. Engem az építés, a megcsinálás örömeinek a szele úgy soha meg nem legyintett, ahogy őt. Megborzongott a gyönyörűségtől. Ha egy házzal, kerítéssel elkészült, örült. Ilyenkor szekercéjét százszor egy nyomba tudta vágni, tetejézte örömét. Én háromszor se tudom egy nyomba vetni a baltámat. Pedig minden készség bennem. Tán több, mint apámban. Az én kilátó garádicsom, Jákob létrája, magasra nyúlik. Elláthatok tetejéről a világvárosokba. Magamba gyűjtöttem annyi építő matériát, akár palotákat rakhatnék belőle, kibuggyanó tettvágyaimmal. Tudom, ez a vágy megfogalmazatlanul mindenkiben benne él. Mondják, a rossz krimifilmekben a gyilkos visszapár a tett színhelyére. A jámbor ember is. Alkotásainak, életének gyakori tájékaira.

Az öreg Kucska uradalmi kanász volt. Az innenső világban ment nyugdíjba. Veje révén elkerült egy másik országrészebe, ott vett harmadik feleséget magának. Egyszer hazavetődve megmutogatta asszonyának a már termelés alá vett egykori gulyajárást: „Nézd anya, itt kanászkodtam 22 esztendőkön keresztül!”

Egy mindszei kubikos gátkoronázásra járt föl ide a Szamos oldalába. Nyugdíjas kirándulás közben magyarázta családjának, mennyi földet, napi hány talicskával cipel föl a töltés koronájába. Büszke volt rá. Elrévedezett fölötte.

Nagy alkotások? Rajta kívül ki tartja számon?

Csak neki, nekem fontos. Hogy ezt én csináltam! Beleépítettem, kubikoltam, csavaroztam, cementeztem, tettem magam. Az életem ennyi és ennyi évét, hónapját, napját, percét. Legjobb energiáimat. Ennek mérésére műszert még nem találtak föl a mérnökök, kutatók! Hogy az emberi mivoltomból mit viszek bele egy-egy igaz ügy megvalósításába.

Ne hidd, hogy a szpiritusz beszél belőlem. Ha nagy és minden valamirevaló építész által óhajtott megbízatás nem is várt és vár rám, szeretném, bolondos észjárású gyerek létemre azt a műszert valahogy megfabrikálni. Amelyik kimutatja, milyen emberi tevékenységben mennyi legbelsőbb szellemi, szívbéli kapacitás tartózkodik.

A bolondokházában kötök ki? Végezték ott már nálam jobb emberek is. Akik fölaltatták a duplalövetű hurkatöltőt, akik magukat akarták utolérni egy fa törzse körül kerengve. És Széchenyik, Van Goghok. Nem vágyom a sorsukat.

Mi még csak a leggorombább mértékegységeket ismerjük. A hektárt, a mázsát, a kilométert, a wattot. Nem akarok elhíresedni. Olyan csöndben, összehúzódom élek, hogy tán az anyaméhben sem viselkedhettem szalonképebben. De valamit örökölttem. A mozgásra való készséget, azt, hogy gyerünk! Nem magamért! Mondom, mindenem megvan, akár neked, hogy szavaddal éljek: sonkán, kalácson tengődök.

Apám a legszebb álmai között sem sejtette, miféle nagyérvágyú, világfaló sendedik a faluvégi házban megépített gyerekéből. Persze, tudom, ezek között az ellentmondások között szép a világ. Az ember elégedetlen elért eredményeivel. Ha az elégedettség a természetében lakna, még mindig fönn kucorogna majomi mivoltában a fán. És maga alá csinálna, ahogy a mai majomrezervátumok kutatói bizonyítják.

Hová legyünk ezeket a környüllátásokat fölismerve?

A pirinyó Magyarország szellemi kapacitásával mikor bírtunk? Eladtuk a gyufát, azután megvettük. Eladtuk a transzfórt, a Diesel-motort. Most megvesszük.

Amerika kikukászt, hogy tízezer mérnökből teremődik tíz konstruktív elme. Azaz olyan alkotó, aki a szakmáját egy milliméterrel vagy akármennyivel előrébb tudja lökni. Ezek az emberi alkotóerő mércéi. A többi, tehát kilencezer-kilencszáz-kilencven bizonytalan egzisztenciává lesz. Teng-leng, a kenyerét megkeresi, de akár én, alatta marad a vágyainak, a benne szunnyadó, netáni képességeinek. Csalódottság következik. A lét peremén csüngeszkedve nem akar élni. Társadalomellenesség

lesz, pokolgépet gyárt, mert magát nem tudja másképp kiteljesíteni, a társadalommal elismertetni. Milliomos csemeték a terroristák között. Az éhség viszi rá őket? Táncsak nem?

Amerika figyelőszolgálatot állított fel. Azt nézeti radarjával, a világ mely csücskében teremődtek meg azok az ütőképes, potens szakemberek, akik modern tudományágakban előrébb döccentik a világot. Azokért minden áldozatra képes. Megveszi, használja őket. Lásd atom, számítástechnika, lézer és így tovább. Még így is olcsóbban jut hozzá. Nem termel társadalmat mérgező embersalakot. A morál? Kit érdekel.

Fontos az elsőbbség, a felülmúlhatatlanság!

Itthon más a leányzó fekvése! Belelovaltam magam? De hát olyan ritka alkalom vagy, nem tudok magamnak parancsolni. Mondom, mondom, te meg hallgatod. Érdekel is? A gondjaim nem csak az enyéimé?

Ó, nem sok alkalmat hagyok magamnak a vakaródzásra. Nem ülök tétlenül, mint tők a fűben. Ne vedd dicsekvésnek, de én pályázatokon indulok. Hol másokkal összekapaszkodva, hol magányosan. És gürizek. Nem dísznek tartom itt rajzasztalmát az ablak előtt. Sokszor rámköszönt mellette a hajnal. Nyerek? Befutok? Hol igen, hol alig, hol nem. De ott vagyok a futók között. A második, harmadik bolyban szaladok. Na, nem álszerénykedem. Jutottam már az elsők közé is. Csak éppen akkor a kivitelezésre nem akadt pénz. De hát ez engem nem tör le. Ambicionálom, hogy az elsők között legyek. Mert akkor minek élek, ha nincsenek ambícióim?

Némely szaklapoknak rendszeresen dolgozom. Néha kérnek is tőlem, de leginkább magam kopogtatok náluk kész írásaimmal. Amik kikíváncsoznak belőlem. Nem dicsernek, és nem dobnak vissza. Ez a műveskedés értelmezi az életemet. Nekem nem lapul kézirat az asztalfiókomban. Sikeres a sorsom? De hát a siker is hamis illúziókat hurcolhat magában, hiszen szakmai írásaimat mintha ólomszobában kiáltoznám széjjel. Semmi visszhang. Semmi biztatás, hogy csak így tovább, hogy gyerünk csak előre! Ha vagyok, nem baj, ha nem jelentkezem, a kutya sem ugat utánam. Azért ne hazudjak. Némely kolléga, cikkeimbe került hibáimat jóindulatú visszajelzésként irdalja. Ami azt mutatja, olvassák. Ez sem olyan egyértelmű. Volt olyan írásom, amelyből ökörszarvú hibákat ástam elő, a megjelenés után. Senki a szememre nem hányta. Súlytalanok ezek a firkálmányok? De hát akkor mért közlik? Nincs jobb? A süket közöny meg tudja fojtani a munkálkodást. Csinálom a magam örömére? Arra is. De szeretném megosztani másokkal.

Élek a tájékban szépírók is. Némelyiket ismerem, találkozom velük imitt-amott. Egyikükkel, mindenféle csingilingi díjakkal körüldekorált dolgos pasival összeakadozom. Kocsmákban, megyei tanácskozásokon, felolvasásokon, fogadásokon. Kérdelem tőle, hogy van ez nála? Értelmes ember léteire alig fogta föl, mit is akarok tudni.

— Hogy él?

Gondolkozik, hogy is él. Jól? Ez így egy szóban summázva nem lehet igaz. Rosszul? Az sem igaz. Középfenoman? Nem az író, a disznó szeret a langyos pocso lyában! Az írónak úgy kell a hidegzuhany, mint a bőrt lesóvárló forró fürdő. S hol hideg, hol meleg. És bizonyosan kellene neki a sebes sodrású tiszta emberi patakok, a nyugodtan, vízfolyással lépő sorsok és a halívó öblök. És partok, ahol netán térdkalácsát használva írásztalnak, levélszerű üzeneteit a tisztelt olvasónak címezve.

Élete vitelét egy szó erejéig se tárja elém. Ha olvasom őt, invitálások nélkül megismerem belvilágát. A kincseit, vesszőparipáit, mondandóját, fogalmazásának ízet, zamatát, az intimításokat. Jó hangulatú író-találkozón egy szocialista brigád a sarokba szorította. Kimentem, mert megneszeltem, az író után érdeklődve, hogy betyárosan megvallatják egyéni sorsáról, műhelytitkairól. Böcsületére mondom, semmit el nem kendőzött, pedig néha megsápadt a pasi. Szörmentén kezdtek. Hány könyve van, melyiket szereti a legjobban, most mivel foglalkozik. Hány gyereke van, azok mivel foglalkoznak. Voltak-e, vannak-e szeretői? Azokról ír-e? Ha igen hol és mikor jelenik meg? Asszonya hogy viseli sorsát? Mit szeret enni, inni?

A találkozó olyan kedves fölödzködásokhoz vezetett író és olvasót, mintha csak két ismerős beszélgetett volna az árokparton.

Így tudtam meg, hogy százéves házban lakik, aminek a külső revesség adja a patinát. Mehetett volna újba, de ebből kilát a határba. Azt pedig nem adná egy vak lóért. Övé a város, annak tájéka. Minden, amihez szívből hozzányúl, az övé. Mindörökre. Övé, amit magába tud fogadni.

Főlkérések könyvírásra, előzetes szerződéseik nincsenek, nem is voltak soha. Ha hóna alatt a kész munkával kopogtat megszokott könyvkiadójánál, hát azt mondják neki, tegye le. Leteszi. Megy haza, dolgozik. Több téma melepszik esze kohójában, nem ül a holdat lesve, s a lektori véleménnyel csörömpölő postást várva. Ez a vidéki író sorsa? Azt tartja, nem egy táncáz az ország, ahol hölgyválaszban főlkéretné a kiadó igazgatója a vidéken élő írókat. Hogy a vidék valami alacsonyabb színvonalat jelentene a művészetek vonatkozásában? Pesten is megvan a harmadik rajvonal, de még a harmincadik is. Az írók nagyobb százaléka ott él. A szövetségi tagok kisebb része vidéki. Hátrány? Előny is. Itt az író mindent a maga szakállára csinál. Se biztatást, se előleget nem kap, gyakran a leveleire sem válaszolnak.

Hogy tanulmányutakra menetetnek az írók, netán külföldre is, azt a napilapokból olvassa. Neki még nem szóltak, hogy láss világot, eredj Párizsba, vegyél divatos selyemgatyát, ha futja a napidíjból. De ő ezt természetesnek tartja. Azt mondja, két dolgot nem tud az életben muszájból csinálni: szeretni és írni.

Előleg? Kapált ő előlegre eleget mások kukoricaföldjein.

Életmodellt akartam róla venni? Lehetséges. Tudni akartam türelmét, közlekedési módait a világgal? Mit használhatok magam kormányzásában belőle, nem tudom. A főlshínen jártunk. Hogy belül mi fortyog, se az írás, se az író meg nem vallotta eddig. De ismerjük már egymást és kifirtatom tőle, ha addig élek is...

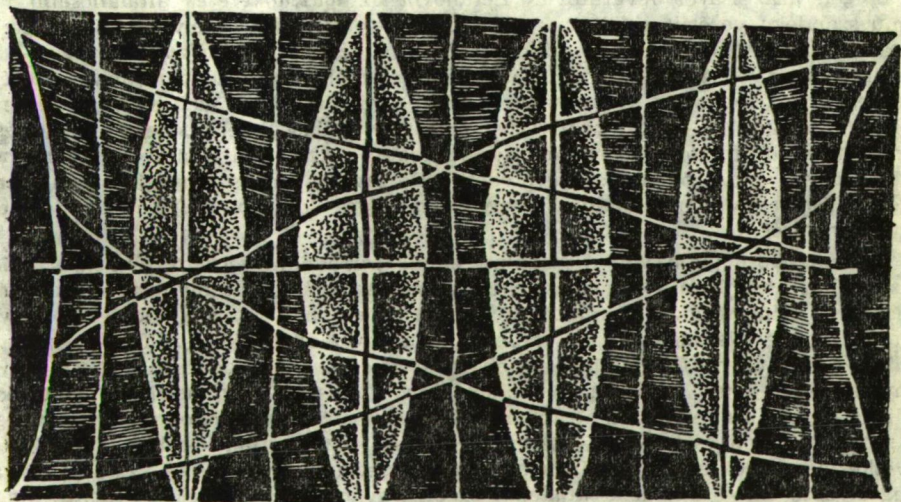
Nézd, koma, csöngettek. Nyiss már ajtót, légy szíves, míg magamra kapom a gúnyámat!

Nyitom az ajtót, a két kedves cigánylány áll a küszöbön, kifriszülve, kicsi zavarok között. Zoli bácsira számítva dadognak.

— Esteledik, hát mi előálltunk!

— Semmi hiba, bizonyosan örül a házigazda — de ahogy ezt kimondom, Zoli dörögve gyúri nadrágja korcába az ingderekát, s kimordul:

— Bújjatok be kismadárkák és mindjárt indulunk! Megyünk fatorony iránt.

SZENTI ERNŐ GRAFIKÁJA